

УДК 374.7(4)

Анна Троцко

ORCID iD 0000-0002-8093-9610

доктор педагогічних наук,
професор, член-кореспондент НАПН України,
вул. Січових Стрільців, 52-А, 04053 Київ, Україна

Анна Боярська-Хоменко

ORCID iD 0000-0002-1818-3074

кандидат педагогічних наук,
докторант кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди,
вул. Алчевських, 29, 61002 Харків, Україна,
annaboyarskahomenko@gmail.com

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В НІМЕЧЧИНІ

У статті здійснено аналіз сучасної системи освіти дорослих у Німеччині. Надано декілька визначень дефініції «освіта дорослих», «подальша освіта», «безперервна освіта». Визначено структуру освіти дорослих в Німеччині: формальна освіта дорослих (професійне навчання та загальна освіта); неформальна освіта дорослих (семінари, індивідуальні або групові курси, лекції і зустрічі); інформальна освіта (самоосвіта та саморозвиток). Узагальнено завдання закладів освіти дорослих: розширення мережі закладів освіти для дорослих; поширення ідеї безперервної освіти; інтеграція освіти дорослих в підготовку сучасних фахівців різних галузей; контроль за якістю та ефективністю освіти дорослого населення. Визначено тенденції і перспективи розвитку системи освіти дорослих у Німеччині: підготовка відповідних кваліфікованих кадрів; сумісність освіти дорослих на національному та європейському рівні; участь великих організацій та підприємств у розвитку освіти дорослих; залучення людей до безперервної освіти; боротьба із соціальною ізоляцією; визнання всіх видів освітньої діяльності.

Ключові слова: інформальна освіта дорослих; неформальна освіта дорослих; Німеччина; освіта впродовж життя; освіта дорослих; формальна освіта дорослих.

<https://doi.org/10.28925/2226-3012.2018.7.8489>

Вступ. В умовах сучасного стрімкого розвитку усіх сфер життя, господарської та професійної діяльності людини, безперервна освіта стає невід'ємною частиною особистісного зростання кожної дорослої людини, шляхом підвищення кваліфікації, саморозвитку та самовдосконалення. Безперервна освіта сьогодення повинна пропонувати всім людям незалежно від їх статі та віку, їхньої освіти, соціального або професійного статусу, політичної, ідеологічної орієнтації або національності, можливості вільного розвитку особистості, формування професійних, соціальних та особистісних якостей, набуття необхідних знань, навичок та вмінь. Усвідомлення і сприйняття цієї можливості якомога більшою кількістю громадян є провідною метою розвитку демократичного суспільства. Разом з тим, неперервна освіта дорослих сприяє кваліфікаційним інтересам працівників та

роботодавців, підвищує якість життя людей. Здобуті в процесі освіти загальні, професійні, політичні, культурні та наукові компетенції, дозволяють дорослим людям повноцінно приймати участь в економічних та соціальних змінах нашої країни, стати відповідальними та активними громадянами української держави. Безперервна освіта є продуктивною та безпрограшною інвестицією як для особистості, так і для суспільства, економіки й держави.

З огляду на обраний українським суспільством шлях до інтеграції в світовий освітній простір, актуальними постають питання освіти дорослих в країнах Європи. Вивчення, узагальнення та аналіз досвіду організації безперервної освіти у провідних європейських країнах сприяє теоретичному обґрунтуванню та практичній реалізації ефективних форм і методів освіти дорослих в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що питаннями освіти дорослих

переїмалися провідні вітчизняні вчені, зокрема заслуговують на увагу наукові праці таких дослідників: Т. Андрющенко, С. Архипова, С. Болтівець, Т. Десятов, І. Зязюн, Л. Лук'янова, Н. Мукан, Н. Ничкало, І. Носаченко, О. Отич, Л. Пуховська, О. Сергеева, С. Сисоєва, Л. Сігаєва, А. Старєва, О. Титаренко та інші. Серед зарубіжних науковців проблему навчання дорослих досліджували С. Вершловський, С. Змейов, Є. Огарьов, В. Онушкін, В. Подобєд, П. де Броукер (P. De Broucker), К. Вересжинський (K. Wereszczyński), П. Джарвіс (P. Jarvis), Дж. Драус (J. Draus), Дж. Кідд (J. Kidd), К. Кросс (K. Cross), Дж. Майлс (J. Myles), К. Маєрс (K. Myers), К. Рубенсон (K. Rubenson), Р. Терлецькі (R. Terlecki) Дж. Хекман (J. Heckman) та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Але поряд цим у вітчизняній науково-педагогічній літературі недостатньо висвітленими залишаються питання інституційної структури освіти для дорослих у Німеччині. Окремого вивчення потребують питання перспектив та тенденцій розвитку освіти дорослих в Німеччині як складової загальноєвропейського освітнього простору.

Виходячи з цього **метою статті** є аналіз та узагальнення структури, визначення тенденцій і перспектив розвитку системи освіти дорослих у Німеччині.

Проблема розвитку освіти дорослих в Німеччині: дефінітивний аналіз. У країнах Європи для визначення поняття освіти дорослих використовуються різні означення, які часто перегукуються з поняттями безперервної освіти та освіти впродовж життя. Зокрема у Німеччині

вживають поняття «*Erwachsenenbildung*» – освіта для дорослих та «*Weiterbildung*» – подальша освіта.

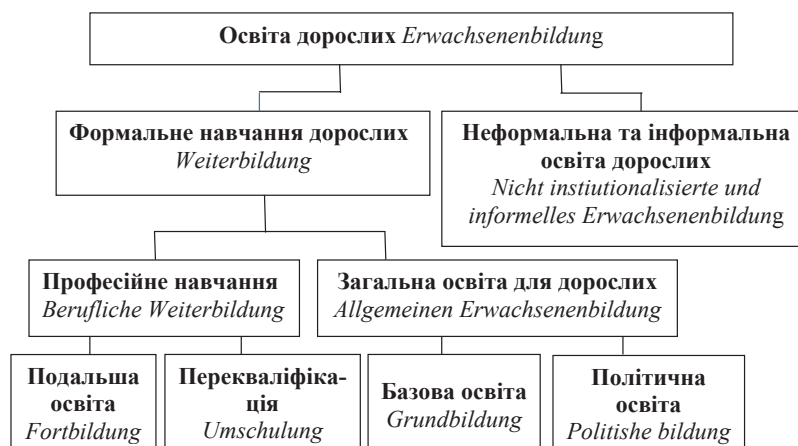
Німецька освітня рада визначила, що освіта для дорослих (*Erwachsenenbildung*) – продовження або відновлення організованого навчання після закінчення першого етапу освіти будь-якого рівня та спрямування (Deutscher Bildungsrat ..., 1970).

Разом з тим варто зазначити, що дефініція «*Erwachsenenbildung*» також може трактуватися і як процес навчання дорослих. У такому аспекті він означає освітні заходи для дорослих, з метою передачі знань та навичок (Strzelewicz, 1973).

У німецькій педагогіці безперервна освіта розглядається як освітня концепція у загальному значенні, а професійне та загальне навчання дорослих є його складовими поняттями. Тим не менше, в німецькому суспільстві терміни «навчання дорослих» та «безперервна освіта» використовуються одночасно. Зауважимо також, що концепція освіти дорослих, незалежно від юридичного статусу та освітнього значення, охоплює всі організаційні форми, які служать для навчання дорослих.

Структура освіти дорослих в Німеччині. Варто зазначити, що сучасна інституційна структура освіти для дорослих у Німеччині, зокрема як і в більшості європейських країн, є надзвичайно диференційованою та плюралістичною, оскільки саме такий підхід є важливою умовою актуальності, сучасності та конкурентоздатності освіти дорослих. Таким чином у системі освіти дорослих Німеччини досить складно визначити чітку структуровану та розмежовану конфігурацію.

Пропонуємо розглянути структуру освіти дорослих в Німеччині за допомогою схеми (Рис. 1).

Рис.1. Структура освіти дорослих в Німеччині

Формальна освіта дорослих (*Weiterbildung*) в Німеччині включає професійне навчання (*Berufliche Weiterbildung*) та загальну освіту (*Allgemeinen Erwachsenenbildung*).

Професійне навчання передбачає:

- подальшу освіту (*Fortbildung*), яка здобувається на основі на основі завершеного навчання.

Надається державними та приватними технічними коледжами, професійними асоціаціями роботодавців і працівників, палатами та навчальними організаціями, безпосередньо самими підприємствами;

- перекваліфікацію (*Umschulung*) – освіта, що спрямована на зміну професії або сфери діяльності.

Загальна освіта для дорослих включає:

- базову освіту (*Grundbildung*) – компенсуюче навчання дорослих людей, яке полягає у навчанні грамоті та наданні загальноосвітніх знань;
- політичну освіту (*Politische Bildung*) – просвітницька діяльність з метою сприяння розумінню політичних питань дорослими німцями, зміцнення демократичної свідомості та готовності приймати участь у політичному житті країни (Nagauer, 1998). Політична освіта здійснюється політичними партіями та їхніми фондами, профспілками, освітніми центрами для дорослих, релігійними та громадськими організаціями.

Неформальна освіта дорослих (*Nicht institutionalisierte Erwachsenenbildung*) в Німеччині здійснюється широкою мережею приватних закладів (*Bildungshaus* або *Bildungszentrum*). Здебільшого освітні програми таких закладів включають семінари, індивідуальні або групові курси, а також лекції і зустрічі. Тематика програм часто стосується здоров'я, самооцінки, партнерства, змістовної організації дозвілля, освіти, релігії та світогляду (Boiars'ka-Khomenko, 2017).

Інформальна освіта (*Informelles Erwachsenenbildung*) включає самоосвіту та саморозвиток шляхом читання літератури, періодики, перегляду телепередач, а також вивчення контенту в мережі Інтернет.

Діяльність закладів освіти дорослих в Німеччині. Установлено, що на сучасному етапі у Німеччині функціонує понад 1000 федеральних та регіональних освітніх центрів для дорослих, приблизно стільки ж Інститутів для дорослих при підприємствах та торгово-промислових палатах. Разом з тим діє низка приватних та комерційних закладів освіти дорослих у великих містах, таких як Гамбург, Берлін, Лейпціг, Франкфурт-на-Майні та Мюнхен. Загалом у Німеччині функціонує близько 40 тисяч незалежних закладів освіти для дорослих. Однак варто зазначити, що останнім часом їхнє число дещо скорочується. Це пов'язано зі змінами у Федеральному агентстві зайнятості та регулюванням ринку.

У Німеччині діє ряд установ освіти дорослих. Кілька установ, інститутів та асоціацій для дорослих функціонують на федеральному рівні та здійснюють координацію освіти дорослих по всій країні. Серед координаційних установ можна виділити як державні, так приватні і релігійні. Серед провідних установ, що координують освіту дорослих у Німеччині варто назвати Німецьку Асоціацію освіти дорослих (*Der Deutsche Volkshochschul Verband – DVV*), Німецьке протестантське товариство освіти дорослих (*Deutsche Evangelische Arbeitsgemeinschaft für Erwachsenenbildung – DEAE*), Німецьке товариство академічної безперервної освіти (*Deutsche Gesellschaft für wissenschaftliche Weiterbildung und*

Fernstudium – DGWF), Німецький інститут освіти дорослих (*Deutsches Institut für Erwachsenenbildung – DIE*), Федеральний інститут професійної освіти та підготовки (*Bundesinstitut für Berufsbildung – BIBB*).

Варто зазначити, що провідними завданнями діяльності закладів освіти дорослих в Німеччині є:

- розширення мережі навчальних закладів для дорослих по всій території країни;
- впровадження освітніх програм та проєктів для дорослих у навчальних закладах різного рівня;
- розробка інноваційних концепцій для практики діяльності освітніх закладів для дорослих німців;
- сприяння поширенню ідеї безперервної освіти серед населення країни;
- інтеграція освіти дорослих в контекст підготовки сучасних фахівців різних галузей;
- забезпечення відповідності програм подальшої освіти дорослих до вимог провідних фінансових і промислових компаній;
- контроль за якістю та ефективністю освіти дорослого населення (Brödel, 2011, s. 236; Dekade für Alphabetisierung).

Тенденції розвитку освіти дорослих в Німеччині. Варто зазначити, що останнім часом спостерігається тенденція до індивідуалізації навчання дорослих у Німеччині. Такий підхід стає можливим завдяки розробці та використанню нових освітніх технологій, популяризації питань освіти серед населення, освітнім дискусіям та правильним управлінським рішенням у системі освіти дорослих. Установлено, що саме процес індивідуалізації навчання сприяє залученню все більшої кількості дорослих німців до системи безперервної освіти (Wolf, 2011).

Зважаючи на розширення цільової аудиторії освіти дорослих в Німеччині до основних цільових груп можна віднести такі категорії громадян: працівники освіти, робітники різних підприємств та організацій, жінки, люди похилого віку, люди які втратили роботу, мігранти, люди з особливими фізичними потребами, самотні люди, функціонально неграмотні громадяни (Beutner, & Gebbe, 2016).

Важливо зазначити, що безперервна освіта у Німеччині відкрита для всіх людей, які вже пройшли певний шлях освіти від початкового навчання до вступу в професію. Разом з тим усі дорослі мають вільний доступ до інклюзивної освіти незалежно від культурного, релігійного та соціального походження (Heimlich, & Behr, 2011).

Варто зауважити, що у системі освіти дорослих в Німеччині задіяна досить велика кількість викладачів. Так, нині близько 90 тисяч осіб працюють у галузі викладання, адміністрування та управління освітою дорослих. Але, незважаючи на таку кількість працівників, задіяних у галузі безперервної освіти, в Німеччині немає

спеціалізованої профільної освіти для педагогів системи освіти дорослих.

Установлено, що із штатних викладачів системи освіти дорослих дві третини мають дипломи випускників педагогічних навчальних закладів із загальноосвітніх шкільних спеціальностей. Оскільки в Німеччині немає професійної підготовки для викладачів галузі освіти дорослих, доступ до постійної освітньої роботи в цій галузі в основному є опосередкованим. Виходячи з цього, серед осіб, зайнятих в області безперервної освіти, залишається вкрай низькою частка тих викладачів, які оволоділи спеціальними програмами навчання дорослих та мають дипломи або сертифікати у цій галузі (Filla, 2009).

Тому, однією з провідних тенденцій розвитку освіти дорослих є підготовка відповідних кваліфікованих кадрів та забезпечення навчання в галузі викладання та подальшої освіти педагогів. Найбільш важливими моментами підготовки педагогічного персоналу для галузі освіти дорослих є:

- професіоналізація, оскільки відсутня базова практична підготовка, достатня і ефективна програма навчання і розробка відповідного профілю роботи;
- покращення соціального захисту співробітників навчальних закладів для дорослих;
- підвищення кваліфікації педагогів з організаційних питань, зокрема це питання суспільних відносин, організаційного розвитку, маркетингу та фінансового планування, а також в юридичних та правових питаннях. Ці вимоги до недавнього часу були недооцінені в освіті для дорослих майже у всіх країнах Європи. Нині їм приділяється досить багато уваги у системі навчання та підготовки педагогів для дорослих;
- забезпечення якості освіти шляхом розвитку педагогічних компетентностей та підвищення рівня кваліфікацій, шляхом реалізації відповідних внутрішніх організаційних заходів та залучення до навчання педагогічно активних осіб;
- збагачення педагогічної діяльності навичками консультування і поміркованості (Heimlich, & Behr, 2011).

Серед ряду тенденцій розвитку освіти дорослих в Німеччині провідною є тенденція підвищення рівня участі у загальноєвропейській дискусії щодо навчання дорослих, підтримка загальноосвітніх ініціатив щодо популяризації безперервної освіти та сприяння реалізації програм освіти дорослих.

У зв'язку з розширенням мережі закладів освіти для дорослих в Німеччині, докладаються зусилля для розширення системи сертифікації та визнання різних видів освіти, а також їх сумісність як на національному, так і на загальноєвропейському рівнях (Filla, 2009).

Як освітня так і академічна точка зору на навчання дорослих в Німеччині все частіше орієнтується на тих, хто навчається. Таким чином,

спостерігається тенденція до того, що довготривала інституційна точка зору про доступ до освіти дорослих виключно через освітні заклади, стає дедалі менш вагомою.

У галузі освіти дорослих в Німеччині ключовим аспектом у навчанні та освіті німців стає навчання на робочому місці, у соціальному середовищі, через засоби масової інформації, самоорганізоване та самоспрямоване навчання. У теоретичних дискусіях це доповнюється та обґрунтовується конструктивістськими поглядами на процеси навчання та систему освіти дорослих. Дедалі популярнішою серед німецьких науковців стає думка про те, що освітні потреби населення не можуть бути досягнуті виключно через навчальні заклади. З іншого боку, існує й протилежна точка зору, яка підтримує державну відповідальність за освіту дорослих. Згідно з нею трансформація всієї системи освіти шляхом орієнтації на структуру, що орієнтована на попит, ще перебуває на стадії стихійної освіти.

Позитивною тенденцією є те, що великі організації сприяють розвитку освіти дорослих та здійснюють підтримку освітніх установ. Зокрема релігійні та профсоюзні організації, великі компанії мають свої навчальні центри, організовують навчальні поїздки чи свята для сімей, навчальні центри з релігійним спрямуванням можуть пропонувати споглядальні прогулянки. Іншими, більш рідкісними, пропозиціями є курси управління, підготовка вчителів, психологічне консультування, підготовка до шлюбу тощо (Boiars'ka-Khomenko, 2017).

Установлено, що професійні школи, коледжі та інші державні заклади освіти дорослих, як правило, досить активно проводять свою діяльність у всіх галузях системи освіти дорослих. Тоді як комерційні освітні заклади щоб відповідати вимогам до якості освіти та державним нормам, працюють лише у вузьких галузях освіти дорослих.

Ще одним провідним аспектом розвитку освіти дорослих в Німеччині є тенденція до визнання будь-якої освітньої діяльності дорослої людини частиною освітнього процесу. Таким чином освіта на робочому місці, в соціальному середовищі, через засоби масової інформації визнається частиною безперервної освіти дорослих та носить характер подальшої освіти (*Fortbildung*). У перспективі таке позиціонування інформальної освіти матиме наслідком створення нових форм її визнання. Зокрема це може бути освітня перепустка, сертифікація неформально та інформально здобутих знань і навичок (Filla, 2009).

Позитивною тенденцією розвитку освіти дорослих в Німеччині є залучення до безперервної освіти все більшого кола дорослих людей різного віку, різного соціального статусу та різного інтелектуального розвитку. Вартими уваги є ініціативи Федерального міністерства освіти і

досліджень та Конференції міністрів культури федеральних земель, які запровадили освітню програму «Національне десятиріччя грамотності та базової освіти 2016 – 2026 рр.». Метою освітньої програми є заохочення громадськості до участі у системі подальшої освіти в галузі базової освіти і грамотності, активна участь дорослого населення у різних навчальних і освітніх програмах усіх напрямків сучасного ринку праці.

Установлено, що одним із пріоритетних завдань німецької системи освіти дорослих є боротьба із соціальною ізоляцією в галузі безперервної освіти. На сучасному етапі спостерігається тенденція до реструктуризації інституційної галузі та широкого спектру послуг, які пропонує освіта дорослих. Великого значення набувають питання якості освіти дорослих, підготовки педагогічних кадрів для системи освіти дорослих, доступності освіти.

Ще однією тенденцією розвитку освіти дорослих, котра знайшла своє відображення у Німеччині є тенденція популяризації «Мережевої освіти» (*Netzwerkbildung*), надінституціонального та транснаціонального співробітництва. «Мережева освіта» полягає у популяризації взаємодії між закладами освіти, співробітництва між освітніми відділами і секторами з метою глобалізації соціальної тенденції до мережевої організації суспільства через освіту.

Серед негативних тенденцій розвитку освіти дорослих в Німеччині є те, що федеральні, державні та місцеві органи влади поступово виходять з фонду базової освіти дорослих. Це проявляється у тому, що гранти для додаткових освітніх закладів часто скасовують, «заморожують» на невизначений термін або значно скорочують. Федеральна агенція зайнятості все частіше обмежуються фінансуванням окремих освітніх заходів, тоді як раніше вона фінансувала цілі освітні установи. Навчання у приватних компаніях обмежується лише

розвитком персоналу та збільшенням продуктивності праці (Filla, 2009).

Поруч із цим варто зауважити, що європейський аспект навчання стає більш важливим не лише з точки зору змісту освіти дорослих, але і з фінансової точки зору, оскільки Європейський союз сприяє освіті дорослих у конкретній проектній формі.

Висновки. Система освіти дорослих в Німеччині має досить складну та розгалужену структуру, охоплює формальну, неформальну та інформальну освіту. Провідними тенденціями розвитку освіти дорослих визначено:

- підвищення рівня участі у загальноєвропейських програмах навчання дорослих, підтримка загальносвітових ініціатив популяризації безперервної освіти;
- підготовка відповідних кваліфікованих кадрів і забезпечення навчання в галузі викладання та подальшої освіти педагогів;
- розширення системи сертифікації та визнання різних видів освіти, а також їх сумісність на національному і загальноєвропейському рівнях;
- спростування інституційної точки зору про доступ до освіти дорослих виключно через освітні заклади;
- участь великих організацій та підприємств у розвитку освіти дорослих, підтримка освітніх установ різних видів;
- визнання будь-якої освітньої діяльності дорослої людини частиною освітнього процесу;
- залучення до безперервної освіти все більшого кола дорослих людей різного віку, різного соціального статусу та різного інтелектуального розвитку;
- боротьба із соціальною ізоляцією в галузі безперервної освіти;
- популяризація «Мережевої освіти», надінституціонального та транснаціонального співробітництва.

References

- Beutner, M., & Gebbe, M. (2016). Serious Mobile Learning. Mehr als die Nutzung mobiler Endgeräte. *NetEnquiry. Innovative Ansätze zum Serious Mobile Learning für Aus- und Weiterbildung*. Köln, Deutschland, 41–69 (ger).
- Boiars'ka-Khomenko, A. V. (2017). Adult Education in Germany: Realities and Development Prospects. *Scientific Papers of the Vinnytsia State Pedagogical University named after Mikhail Kotsiubynsky*. Series: Pedagogy and Psychology, 52, 180–184 (ukr).
- Brödel, R. (2011). Lebenslanges Lernen. *Handbuch der Erziehungswissenschaft*. Band 4: Erwachsenenbildung. Weiterbildung. Schöningh. Paderborn (ger).
- Dekade für Alphabetisierung. Retrieved from <https://www.bmbf.de/de/nationale-strategie-fuer-alphabetisierung-und-grundbildung-erwachsener-1373.html>
- Deutscher Bildungsrat (Hrsg.): *Empfehlungen der Bildungskommission* (1970). Strukturplan für das Bildungswesen. Bonn. (ger).
- Filla, W. (2009). *Erwachsenenbildung in Europa*. Skriptum Deutschland. Wien, Österreich (ger).
- Harauer, R. (1998). *Politische Bildung*. Wien, Österreich (ger).
- Heimlich, U., & Behr, I. (2011). *Inklusion von Menschen mit Behinderung in der Erwachsenenbildung*. Wiesbaden, Deutschland, 813–826 (ger).
- Strzelewicz, W. (1973). *Demokratisierung und Erwachsenenbildung*. Westermann, Deutschland: Braunschweig (ger).
- Wolf, G. (2011). Zur Konstruktion des Erwachsenen. *Gertrud Wolf – Grundlagen einer erwachsenenpädagogischen Lerntheorie*. Wiesbaden, Deutschland, 54 (ger).

TENDENCJE I PERSPEKTYWY DLA ROZWOJU EDUKACYJNEGO DOROSŁYCH W NIEMCZECH

Trotsko Anna, doktor nauk pedagogicznych, profesor, członek-korespondent Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy, ul. Strzelców Siczowych, 52-A, 04053 Kijów, Ukraina

Boyarskaya-Khomenko Anna, kandydat nauk pedagogicznych, doktorant wydziału kształcenia podstawowego, przedszkolnego i zawodowego, Charkowski Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. G. S. Skovorody, ul. Alchevskikh, 29, 61002 Charków, Ukraina, annaboyarskahomenko@gmail.com

W artykule autorzy przeanalizowali nowoczesny system edukacji dorosłych w Niemczech. Autorzy przedstawili kilka definicji «edukacji dorosłych», «dalszej edukacji», «kształcenia ustawicznego». Struktura kształcenia dorosłych: formalne kształcenie dorosłych (kształcenie zawodowe i edukacja ogólna); nieformalna edukacja dorosłych (seminaria, kursy indywidualne lub grupowe, wykłady i spotkania); edukacja nieformalna (samokształcenie i samorozwój). Zadania instytucji kształcenia dorosłych w Niemczech: rozbudowa sieci instytucji kształcenia dorosłych; rozszerzenie idei kształcenia ustawicznego; integracja edukacji dorosłych z kształceniem nowoczesnych specjalistów z różnych dziedzin; kontrola jakości i skuteczności edukacji dorosłych. Tendencje i perspektywy rozwoju systemu edukacji dorosłych w Niemczech: szkolenie wykwalifikowanych osób; zgodność kształcenia dorosłych na poziomie krajowym i europejskim; udział dużych organizacji i przedsiębiorstw w rozwoju edukacji dorosłych; angażowanie ludzi w uczenie się przez całe życie; walka z wykluczeniem społecznym; uznanie wszystkich rodzajów działań edukacyjnych.

Słowa kluczowe: edukacja dorosłych; edukacja przez całe życie; formalna edukacja dorosłych; nieformalna edukacja dorosłych; informalna edukacja dorosłych; Niemcy.

TRENDS AND PROSPECTS FOR EDUCATIONAL DEVELOPMENT OF ADULTS IN GERMANY

Trotsko Anna, Doctor of Sciences in Education, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, 52-A Sichovykh Striltsiv Str., 04053 Kyiv, Ukraine

Boyarskaya-Khomenko Anna, PhD in Pedagogy, Doctoral Student of the Department of Elementary, Pre-school and Vocational education, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 29 Alchevskikh Str., 61002 Kharkiv, Ukraine, annaboyarskahomenko@gmail.com

In the article, the authors have analyzed the modern adult education system in Germany. The authors have provided several definitions of the following notions: «adult education», «further education», «lifelong education». German pedagogy and the legal system have posted these definitions. The concept of adult education covers all organizational forms of adult education. The adult education system in Germany has a complex and branched structure. The structure of adult education is generalized: formal adult education (vocational education and general education); non-formal adult education (seminars, individual or group courses, lectures and meetings); informal education (self-education and self-development). Regional adult learning centers, private and commercial adult education institutions, adult education institutes and associations operate in Germany. The tasks of adult education institutions in Germany are the following: expanding the network of adult education institutions; extension of the idea of continuing education; development of innovative concepts of education; use of educational programs for adults in different educational institutions; integration of adult education into the training of modern specialists from different fields; control over the quality and effectiveness of adult education. The trends and prospects for adult education in Germany are: increasing participation in European adult education programs; training of appropriate skilled personnel; recognition of different types of education; compatibility of adult education at the national and European levels; participation of large organizations and enterprises in the development of adult education; involving people in lifelong learning; fight against social exclusion; popularization of «Network Education», sub-institutional and transnational cooperation; recognition of all types of educational activities.

Key words: adult education; formal education; non-formal education; informal education; Germany; lifelong education.

Стаття надійшла до редакції 26.08.2018

Прийнято до друку 27.09.2018